

SMÄRRE MEDDELANDEN

NORDENS TIDIGASTE IMPORT AV ENGELSKA MYNT

År 1876 fäste O. Rygh uppmärksamheten på förekomsten av anglosachsiska mynt från 700- och 800-talen i norska fynd.¹ A. W. Brögger har 1911 med användande av ökat material närmare analyserat den anglosachsiska delen av denna lilla »myntström»². Hans material består av inalles 8 mynt, präglade 737—840 (resp. 737—58, 757—95, 796—818, 796—824, 803—29 och 808—40) och härrörande från 6 fynd (2 fynd med 2 mynt vardera), varav 3 gravfynd (4 mynt), 2 ingående i skattfynd (3 mynt) och 1 lösfynd (1 mynt) med ej närmare kända fyndomständigheter. Frånräknande det osäkra fyndet, sätter han nedläggningstiden för 4 av de återstående till 850—890 (skattefynden till 870 och 890), och för ett, med sena fornsaker, till slutet av 900-talet. Av mynten ha tre tydligen varit använda som smycken, och två anträffades infällda i blyvikter. Blott 3, därav det löst funna, ha alltså i den form, vari de anträffats, haft direkt karaktär av omloppsmedel.³ Slutligen kan framhållas, att 5 av de 8 mynten tillhörde den under 700-talets sista fjärdedel i England efter frankisk förebild införda denar-(penny-)typen (fyra slagna för konungarna av Wessex, en för ärkebiskopen av Canterbury). De tre återstående, den äldsta präglad 737—58 (= lösfyndet), samt de tvenne (808—40), som infällts i blyvikter, tillhörde den blott i Northumberland förekommande stycagruppen (präglad c:a 670—c:a 870).⁴

Sedan 1911 har materialet från Norge för denna äldre grupp icke ökats.⁵ Undertecknad är emellertid i tillfälle att här lämna meddelande om två anglosachsiska mynt från 800-talet, funna i Sverige och tillhörande den

¹ Norske Myntfund fra det niende Aarhundrede. Kristiania Videnskabselskabs Forhandlinger 1876, No. 10.

² Angelsachsiska mynter fra VIII og IX aarhundrede i Norden. (Norsk) Historisk Tidsskrift 5 R I B. (1912), s. 334—48.

³ Mynten av oädel metall (stycas, se nedan) ha säkerligen i Norden ej uppfattats som penningar.

⁴ Sedan gammalt har numismatiken med begreppet styca förknippat föreställningen om ett kopparmynt med små dimensioner, men någon mera betydelsefull skillnad mellan Sydenglands sceattas och Nordenglands stycas före omkring 800 föreligger egentligen inte. Dessförinnan äro stycas mycket ofta (att döma av förteckningen i B. M. C. i det ojämförligt största antalet av fall) av silver. Styca av koppar är att betrakta som ett deprecierat silvermynt. Jfr B. M. C. s. XXI och XXVII och G. C. Brooke, Coinage i Mediaeval England (Oxford 1924), s. 535, o. dens., English coins (London 1932), s. 9 f.

⁵ Enl. benäget meddelande av doktor Holst, Universitetets Myntkabinett, Oslo.

från vårt land förut okända stycaserien. De härstamma från H. Stolpes undersökningar på Björkö:

1. Northumberland. Etelred II (841—48/49), styca av koppar (grav 176 a). Se fig. 1 Adv. + EDFLREP REX, cirkel. Rev. + LEOEDtN, kulkors. Vikt 0,93 gr., diam. 12—13 mm. För bokstavstyperna se avb.! Liknande avbildad hos Ruding⁶, pl. X nr 170; jfr även British Museums katalog⁷ I, sid. 172, nr 460. Leofdegn är en av Aethelred II:s mest produktiva myntare. I graven tillvaratogs i övrigt 17 kistspikar och fragment av dylika, 2 broddar, 1 järnkniv, 1 facetterad pärla av bergkristall, 1 ringnål av brons⁸. Kan dateras till omkr. 900.

Fig. 1.

Fig. 2.

2. En styca, av mr J. Allan, British Museum, välvilligt bestämd som präglad för samme Etelred och av dennes myntmästare Eanred. Se fig. 2, läsningen delvis ej fullt säker (grav 29). Adv. + EDILEVRD, i mitten kors. Rev. + EDHV + ED(?), i mitten kors. Vikt 0,645 gr. Gravinnehållet i övrigt framgår av G. Hallström, Birka I (Sthlm 1913), s. 40 f., där stycan beskrives som »bronsbit, rund, platt: af myntform». 2 mynt lågo dessutom i graven, 1 sassanidiskt från 591—628 och ett kufiskt från 705—749.

I samma fyndgrupp kan man osökt inränga de 2 mynt från konungarna Berthwulf (839—853) och Burgred (853—74) av Mercia, som Keder beskriver i katalogen över sin anglosachsiska myntsamling,⁹ och som han uppger vara funna i Norden¹⁰.

Den äldsta, kvantitativt högst obetydliga myntimporten följdes¹¹ av en ny, upptakten till det väldiga inflödet under danagäldernas och det sista danska väldets tid. Denna »mellersta myntström» tycks vara av olika art i

⁶ Annals of the coinage of Great Britain (London 1840).

⁷ A catalogue of english coins in the British Museum. Anglo-Saxon series Vol. 1, 1887, by Keary.

⁸ För uppgifterna om gravinnehåll och datering därav liksom för medgivande till publicering av mynten från Birka står jag i tacksamhetsskuld till amanuensen H. A r b m a n.

⁹ Catalogus Nummorum ex argento Anglo-Saxonicorum & Anglodanicorum in Museo Nicolai Kederi i dennes Nummorum in Hibernia. Lipsiae 1708, s. 31, nr 1 och 2.

¹⁰ Nova litteraria Maris Balthici, Lubecae MDCC p. 364, jfr B. E. Hildebrand, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. myntkabinettet, 1:a uppl., Stockholm 1846, s. XXI, not.

¹¹ Är Keders uppgift riktig, skulle i skandinaviska fynd mynt från hela tiden 737—874 täckande regentperioder vara företrädda.

Fig. 3.

från Birka: 2 från Edward I (901—24) (gravarna 731 och 962), 1 från den northumbriska konungen Sithric (död 926) (grav 845), samt 1 av den ärkebiskopliga s. k. Petersmyntningen i York (grav 963). Samtliga dessa mynt ha varit använda som smycken och äro beskrivna av B. E. Hildebrand¹³. Hans beskrivning kan fullständigast med ytterligare ett mynt från Björkö (grav 967): Ärkebiskopsdömet York, början av 900-talet (se fig. 3).

Adv. S + . . . / :) III —. /nyckel/..

Rev. + E. . . D — R C O, kors

Defekt; diam. 18—19 mm. Vikt 0,885 gr. I oskadat skick kan det beräknas ha vägt c:a 0,97 gr. Ett hål i kanten visar, att även detta mynt haft karaktär av smycke. Myntet är ett starkt barbariserat exemplar av en typ med SANCTI PETRI MONETA å aversens och EBORACI CIVITAS å reversen. Tillskrives enhälligt ärkebiskopen av York (Eboracum). Något med ovan beskrivna exemplar identiskt har jag inte funnit i den mig tillgängliga litteraturen. Det låter sig dock infoga i B. M. C:s typ 5, Hawkins¹⁴ typ 4 och Rasleighs¹⁵ typ 1 B. Gruppen i sin helhet tidfästes till den senare delen av det nordiska herradömet i York. Keary och Brooke säga »omkring mitten av det tionde århundradets»¹⁶, Hawkins menar, att S. Petersmynten kommit i omlopp strax efter det bekanta Cuerdalefyndets nedläggning och daterar serien till 905—41¹⁷, Rasleigh fixerar dess präglingstid 910—50/54. Enligt hans kronologi skulle typ 1 B härröra från tiden 910—15¹⁸. Slutligen kan framhållas, att nycklar, liknande den å aversens avbildade, förekommo allmänt

¹² Ett Alfred den stores mynt, funnet i svensk jord. Fornvännen 1917, s. 191 f.

¹³ Anglosachsiska mynt i svenska kungliga myntkabinettet, 2:a uppl., 1881, s. 3 f., 473 f.

¹⁴ E. Hawkins, The silver coins of England, London 1887, s. 99—101.

¹⁵ J. Rasleigh, Remarks on the coins of the Anglo-Saxon and danish kings of Northumberland. Numismatic chronicle. New Series. Vol. IX, 1869, s. 97—104.

¹⁶ a. a., s. 111. Keary kallar denna myntning »quasi-ecclesiastical»; G. C. Brooke, English coins, 1932, s. 37, B. menar att denna myntning från mitten av det 10:e århundradet fortsatt under en lång period.

¹⁷ a. a., s. 101.

¹⁸ a. a., s. 98, 102.

i Norden under vikingatiden¹⁹. I övrigt var gravinnehållet (enl. medd. av H. Arbman) följande: fragmentarisk järnring, 12 bitar av benkam, 2 lerkrukor, järnfragment, brända ben, förkolnat organiskt ämne.

De nu nämnda åtta anglosachsiska mynten från det gamla svenska området ha alla anträffats i gravar och sex av dem ha varit monterade som smycken. Vid nedläggandet i jorden ha dessa sålunda ej längre haft karaktär av mynt. Som mynt ha säkerligen ej heller de två stycas betraktats.

Annorlunda förhåller det sig i de gammaldanska landen. Här ha anträffats ej mindre än sju silverskatter med de yngsta anglosachsiska mynten från konungar före Edgar:

1. Over Randlev, Randlev Sogn, Aarhus Amt, Jylland, mynt: av S. Edmunds myntning i East Anglia o. 870—905 1, italienskt 1, sassanider 2, arabiska 233 med slutår 910.²⁰

2. Stengade, Tullebölle s:n, Svendborg Amt, Langeland, mynt: Etelstan (925—40/41) 1, Hedeby halvbrakteat 1 och fragment, arabiska 1 (912—32) och fragment, smycken, hacksilver.²¹

3. Bräcke nr 11, Brunnby s:n, Skåne (S. H. M. inv.-nr 5881, 5885 och 5891), mynt: Edward I (901—25) 1²², s. k. Hedeby halvbrakteat 1, arabiska 64 med slutår omkr. 935²³; smycken och hacksilver²⁴.

4. Terslev s:n, Sorö Amt, Själland, mynt: Alfred I (871—901) 1, Edward I (901—25) 1, Etelstan (925—40/41) 1, Edmund (940/41—46) 1, Anlaf (941—52) 1, S. Petersmyntningen 1, av den s. k. S. Martinsmyntningen i Lincoln mitt. av 900-talet 1, obestämbart anglosachsiskt mynt 1, franska 3, tyska 9, italienska 1, s. k. Hedeby- eller Birkamynt 6, Hedeby halvbrakteater 9,

¹⁹ Ang. bilderna å de skandinaviska mynten i England se den intressanta uppsatsen av Georg Galster, Paganism or christianity on the Viking coins. The Numismatist Vol. XLIII (1930), s. 353—57.

²⁰ [Georg] G. [alster], Möntfundet fra Over Randlev, Numismatisk Forenings Medlemsblad, Bind XIV, 1934, s. 18—22, 33—42; dateringen av Edmundmyntet efter Keary, a. a., s. XXIX, och Brooke, a. a., s. 30 f.; Hawkins, a. a., s. 97, sätter dessa mynt till o. 900, Rasleigh, a. a., s. 96, till 890—900.

²¹ Antiquvariske Annaler, 4:e B. 1827, s. 596 ff. Frånsideomskriften å detta mynt + EVDBVLON tyckes ännu vara obekant för den engelska myntvetenskapen både beträffande myntaren och myntorten. Hauberg, a. a. nr 12.

²² Jfr P. Hauberg, Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146, 1900, s. 162 nr 11; Friis Johansen, Sölvs-katten fra Terslev, Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1912, s. 228; B. Schnittger, Hälsingborgtrakten under forntiden, Hälsingborgs historia I, 1926, s. 96.

²³ Hildebrand, a. a., 2:a uppl., s. 3; O. Montelius, Kongl. Myntkabinettets tillväxt under år 1877, Numismatiska Meddelanden, 1877, IV, s. 82.

²⁴ Enligt Tornbergs bestämning i inv.-bilagan.

arabiska 406 + 1296/2 med 940—44 som slutår, yngsta myntet enl. Hauberg Anlafs; smycken, hacksilver²⁶.

5. Sejerö, utanför NV Själland, Holbæk Amt, mynt: Edmund (940/41—46) 4, Edred (946—55) 4, Anlaf (941—52) 1, tyska 1, böhmiska 1, s. k. Hedeby halvbrakteat 1, arabiska 97, slutmynt Bruno av Köln (953—65)²⁷, smycken och hacksilver.²⁸

6. Jynevad, Burkal s:n, Tönder Amt, Sönderjylland, mynt: Etelstan (925—40/41) 1, Edred (946—55) 1, Anlaf (Quaran) av Northumberland 941—52) 1, S. Petersmyntningen 1, arabiska med slutår 945—55²⁵, smycken.

7. Filborna nr 2, Hälsingborgs landsförsamling, Skåne (S. H. M. inv. 7858), mynt: Edred (946—55) 1, s. k. Hedeby-halvbrakteat 1, arabiska 32 + 97/2, tyvärr icke bestämda, smycken och hacksilver.²⁹ Till fullständigande av Hildebrands katalog lämnas här en beskrivning av Edredmyntet (se fig. 4).

Adv. [+]	E.A.DRED.R E [x —]	Rev. DEODH
kors inom ring.	+ + — +	AERM

A båda sidor slät yttre ring och utanför denna pärlring. Jfr B. M. C. 96, serie B, typ i och Ruding pl. 19 nr 17 och 19.

Den å myntet nämnde Theodmaer M(onetarius) är i British Museum företrädd med 9 varianter, alla med samma fränsida (samma stämpel?), det största antal nr, någon av Edreds myntare är representerad med.

I 7 danska skatter, av mynten att döma nedlagda c:a 910—960, finnas sålunda 25 anglosachsiska mynt före Edgar. Hauberg, som ej kände Filborna-, Terslev- och Over Randlev-fynden, har en summa av 6 fynd med 18 mynt. Han medräknar då tydligen 2 fynd med senare nedläggningstid och innehållande även yngre anglosachsiska mynt.

1. Vaalse s:n, Falster. Edmund (940—46) 1, Etelred (978—1014) 6, tro-
ligen slutmynt, tyska, arabiska etc.³⁰

²⁵ För upplysning om detta fynd står jag i tacksamhetsskuld till Museumsinspektör Georg Galster.

²⁶ Friis Johansen, a. a., P. Hauberg, J. Östrup, Terslevfundets Mönster, Aarbøger 1914, s. 63 ff., dateringen av S. Martinsmyntet efter Brooke, a. a., s. 37. Av Hawkins, a. a., s. 101, dateras dessa mynt till 921—42, av Rasleigh, a. a., s. 104, till 920—30.

²⁷ Hauberg, a. a., nr 9; Georg Galster, Møntfund i Holbæk Amt, Fra Holbæk Amt. Historiske Aarbøger XXII (1928), s. 56, 64 f.

²⁸ Friis Johansen, a. a., s. 226 f., s. 256.

²⁹ Schnittger, a. a., s. 96 med avb. av smycken och mynt (ej Edredmyntet); O. Sundin, Förhist. guld- och silverfynd i Lunds Univ. Hist. Museum. Från Lunds Universitets Historiska Museum, 1918, s. 128; Friis Johansen, a. a., s. 228.

³⁰ G. J. Thomsen—J. C. Lindberg, Fund ved Vaalse paa Falster, Annaler for nordisk Oldkyndighed 1842—43, s. 22—141.

2. Villie, L:a Slågarps s:n, Skåne (S. H. M. inv.-nr 5870): Etelstan (925—40/41) 1, Edvard II, Etelred m. fl., slutmynt möjligen danska från Knut den store (1016—1035).³¹

Fig. 4.

Från Gotland känner man ett liknande fynd:

Nygårds, Västerhejde s:n (S. H. M. inv.-nr 5202, 5438): Edward I (901—25) 1³², jämte engelska mynt t. o. m. Harald I (1035—40) m. fl.

Kronologiskt samhörigt med de förut nämnda danska skatterna är ett norskt silverfynd: Rönvik, Bodin, Nordland. Edmund (940—41/46) 1, arabiska mynt med slutår 932—42, smycken, hacksilver³³, och 3 tyska från »Ostelbien»:

1. Dransau vid Selentersjön, Schleswig-Holstein: Edward I (901—25) 1, Gudred (Knut) av Northumberland (o. 877—o. 94) 1, tyska, arabiska, slutår 911³⁴.

2. Paatzig, Pommern: Edmund (940—46) 1, tyska, s. k. Hedeby-halvbrakt., arabiska, slutår omkring 954, hacksilver.³⁵

³¹ Hans Hildebrand, Angelsaxiska myntfynd i Sverige efter 1845, Månadsbladet 1887, s. 20 nr 156; Montelius, a. a., s. 81 f.

³² Beskrivet av B. E. Hildebrand, a. a., 2:a uppl., s. 3 nr 1; H. Hildebrand, a. a., s. 19 nr 146; Montelius, a. a., s. 82.

³³ S. Grieg, Vikingetidens Skattefund, s. 208 f. nr 12 b, i Universitetets Oldsakssamlings Skrifter B II, Oslo 1929.

³⁴ E. Nöbbe, Münzfunde des 8.—10. Jahrhunderts aus Schleswig-Holstein, Jahrbuch der Frankfurter Numismatischen Gesellschaft 1924, s. 31 f.

³⁵ Hugo Schumann, Pommersche Schatzfunde, Baltische Studien, N. F., B. VI (1902), s. 79; W. Petzsch, Die vorgeschichtlichen Münzfunde Pommerns, 1931, s. 37; A. Suhle, Angelsächsische Münzen in den grösseren Schatzfunden östlich der Elbe von ca. 950 bis ca. 1150 n. Chr., Schriften der Königsberger Gelehrten Gesellschaft, 3. Jahrg., 1926, s. 81, 84; dens., Angel-Sächsische Münzen in nordostdeutschen Funden, Blätter für Münzfreunde 1928, s. 225; R. Beltz, Der Schatzfund aus Quilitz, Baltische Studien, N. F. Bd XXIX, 1927, s. 184. Det sistnämnda arbetet ger mera än titeln utvisar. Det innehåller sålunda en summarisk förteckning över alla kända ostelbiska skatter från vikingatiden. Att döma av S. Larsen, Jomsborg, Aarb. f. nord. Oldk. 1931, s. 18 skulle engelska mynt av den här behandlade gruppen även ha hittats i Ryssland. Den av Larsen citerade källan, Fraehn i Bull. Scient. publ. par l'academie de S.-Petersburg, har dock intet därom. Hans uppgifter avse ett fynd fr. England.

3. Paretz, Brandenburg: Edred (946—55) 1, tyska, italienska, arabiska m. fl., slutår omkr. 970, hacksilver.³⁶

Det material, som ovan sammanställts, lämpar sig ej som utgångspunkt för ett närmare dryftande av den tidigare anglosachsiska myntimporten till Norden. Därtill är materialet, framför allt smyckena och de kufiska mynten, för litet känt. Mot bakgrund av de danska skatternas datering till mitten av 900-talet kan emellertid importtiden för de löst funna mynten (gravfynden från Sverige samt ett Alfred den stores mynt från trakten av Ringkjöbing, Jylland³⁷, och av Brögger fört till den tidigare strömmen) fastställas till samma period. Begränsningen bakåt i tiden markeras av att representanter för gruppen ej förekomma i arabiska skatter från Norden med nedläggningstid under början av 900-talet³⁸. Terminus ante quem fixeras av den sparsamma representationen i de talrika skatterna från slutet av 900-talet och det följande århundradet, vilket antagligen har sin grund i ifrågavarande mynts försvinnande ur den inhemska cirkulationen, en sak som dock på grund av det interna engelska fyndmaterialets ringhet och svåråtkomlighet är omöjlig att faktiskt belysa.

Som av det ovanstående framgår, synes övergången mellan vad jag i det föregående kallat den mellersta myntströmmen och den senare infallande huvudimporten vara synnerligen jämn, varför det förefaller lämpligast att betrakta hela importen under 900- och 1000-talen som en kronologisk enhet men med stark stegring i kvantitativt avseende.

Av de engelska konungarnas mynt mellan 878, Alfred den store, och 1135, Henrik I, saknas nu blott Edwigs, 956—59, i de nordiska fynden.

N. L. Rasmusson.

EN BOKGÅVA

En bokgåva av mera ovanlig art har Statens Historiska museums bibliotek mottagit genom lektor Jul. Finnberg i Åbo, vilken som styrelseledamot i Finlands museiförbund sammanbragt och åstadkommit den. Gåvan består av en komplett samling kataloger och vägledningar från Finlands museer, bundna i tre präktiga volymer, en med ryggtitel »Historiska museer i Finland», en »Suomen historiallisia museita», innehållande finskspråkiga kataloger från de museer, som endast ha sådana, den tredje »Konstmuseer i

³⁶ Julius Friedländer, *Der Münzfund von Paretz*, *Zeitschrift für Numismatik* IX (Berlin 1882), s. 289—95; Suhle, a. a., a. st., Beltz, a. a., s. 192.

³⁷ Brögger, a. a., s. 344.

³⁸ H. Hildebrand, *De öster- och västerländska mynten i Sveriges jord*, s. 9, *Historiska Studier. Festschrift tillägnad C. G. Malmström*, Stockholm 1897; C. J. Tornberg, *Numi Cufici Regii Numophylacii Holmiensis*, Upsalæ 1848, passim.